

Историята на една еврейска банка в България

или

за новата стопанската история и историята на свободното банкерство¹

от

Нинел Кьосева

Стопанската история има подчертан принос в развитието на научното познание. Тя е наука, която противопоставя изучаването на динамиката и спецификата на икономическите процеси на статичността и общите модели на главното направление в икономическата теория.

С поставянето на акцента върху анализа на икономическите феномени, Стопанската история радикално променя виждания на традиционната история за социалното и политическо развитие. Наука, която е не само “интердисциплинарна” и “интегрална”, но и наука, която е в атака срещу икономическия и историческия “main stream”.

Преди около 50 години стопанските историци създадоха нов подход с нови методи за изследването на дълговременните модели на растеж – клиометрията. Но клиометрията и до днес заобикаля България. За да прилагаш новите методи в стопанско-историческото изследване трябва да си и историк и статистик, и икономист, при това на равнище не по-ниско от това на чистите историци, статистици и икономисти. И не само това: трябва да можеш да понасяш и отстояваш недоброжелателствата на традиционните школи.

Стопанският историк има редица предимства пред чистия теоретик, както стопанската история има редица предимства пред чистата теория. Преди всичко – тя е значително по-безпристрастна и реалистична, поради характера на изследването си, а с клиометричните методи – точна и подлежаща на извънвремева доказателственост и на практическа приложимост.

Да се прави стопанска история в България обаче (за разлика от другаде) не е престижно. Отказът на представителите на младото поколение историци, икономисти, статистици да се занимават с модерно стопанско-историческо изследване е напълно разбираем, но става все по-пагубен за стопанското знание и развитието на България. (Да не говорим, че в България няма обособено научно и учебно направление “История на бизнеса”, което изучава развитието на фирмите и предприемачеството. Самият бизнес в България пък въобще не забелязва тази недопустима липса, но има претенции да оценява университетите.) Традиционната схема на университетско изучаване на икономиката, историята и статистиката в специализираните факултети на

---

¹ Статията е базирана върху монографичното изследване “*Геула*” – историята на една еврейска банка в България” от доц. д-р Нинел Кьосева, 187 стр., 10 фотоса; български език, София, 2002 г., ISBN 954-8566-29-X. Книгата е представяна в Нов български университет, на националния семинар “Стопанска България”, на международни научни форуми във Франкфурт на Майн, Германия – на конференция на Европейската асоциация по финансова история, Сити банк, на годишната среща на Международното общество по стопанска и бизнес история в Хай Пойнт, САЩ.

Авторката е преподавател в Департамент “Икономика и бизнес администрация” на Нов български университет.

България не дава възможност техните възпитаници да бъдат подготвени и насочени в интердисциплинарни области като стопанската история, която приема догмата и заедно с това приема да използва и проверява различни идеи от академични и неакадемични (от стопанската практика) среди.

Основната идея за дълговременно (историческо) изследване на една банка в България, от която се роди *“Геула” – историята на една еврейска банка в България* е идеята на горното въведение. Книгата за *“Геула”* е и плод на времето на последната финансова криза в България, в която намериха смъртта си паричната и банковата система на страната, и на общите въпроси, зададени от първия преход от командно – административна към пазарна икономика, и на въпросите за нашето историческо икономическо неразвитие. Малко преди нея написах частична история на паричните кризи в България.² Резултатът и от двете беше нулев - като ефект на дифузия на методите им в други научни изследвания и като социален ефект, защото науката нямаше практически цели и значение, а в обществото битуваше един морал илюстриран със сентенции като *“Това което не може да стане с пари, става с много пари”*; когато филмовите режисьори ставаха изпълнителни директори на банки, а спортистите – бизнес елитът на републиката.

“Геула” е банка, създадена буквално без пари (но не по начина, по който една банка от 90-те години на XX в. в България се създаваше с взет на кредит капитал друга, а тя с него правеше нова банка и т.н.) Управителният екип на *“Геула”* се е състоял от непрофесионалисти - хора, които не са финансисти и банкери (но не в смисъла на горния пример от 90-те години в България.)

Тя няма провизии, както нямаха фалиралите пред очите ни банки в България. От тук следва обаче не загубата на влоговете на клиентите ѝ и фалит. *“Геула”* е напълно ликвидна, парите ѝ са винаги на лице и никога не е спирала плащанията си. Не само това – тя е банка-феномен в световната финансова история – банката, победила Великата депресия от 30-те години.

Изследването на Банка *“Геула”* е осъществено главно на базата на архивния фонд на банката, който е сравнително добре запазен в Централния държавен архив. Изследователските методи са: традиционни исторически методи, анализ на счетоводните данни на банката, финансов анализ, статистически методи - интервално оценяване, индексен факторен анализ, регресионен и корелационен анализ, статистическо оценяване на тенденцията на развитие чрез графичен метод, статистическо измерване на общ абсолютен обем, среден абсолютен обем, абсолютен и среден прираст, темпове на растеж и др.³

---

² “Нешева-Кьосева, Н., История на паричните кризи в България, 1979-1912”, С. 2000.

³ Обемът на операциите е изчисляван по стойността на лева към съответната година. Да се има пред вид:

През 1921 година обезценяването на българският лев е около 27 пъти спрямо 1913 г., а през 1924 г. е извършена стабилизация и фиксиране на курса на лева при приблизително същия индекс на обезценяване или $BgLv\ 139 = US\ \$1$ и при паритет към златото $BgLv\ 92 = 1\ gr.$ чисто злато. През 1913 г. $BgL\ 1 = 0,290\ gr$ чисто злато. През настояща цена на златото, $BgL\ 1$ (1913 г.)

Книгата има седем глави, следващи относително обособени периоди.

- ☛ В I глава *“В началото”* се изследва началния период от съществуването ѝ от 1921 г. до края на 1923 г. – времето на следвоенната депресия в България.
- ☛ Във II глава *“Със собствени сили”* се представя функционирането на "Геула" в условията на монетарна стабилизация в България в периода 1924-1926 г.
- ☛ В III глава *“Господар на себе си”* "Геула" е проучена в периода на кредитната експанзия в България във времето от 1927 г. до началото на депресията от 1929 г.
- ☛ IV глава *“Срещу Великата депресия”* представя "Геула" в условията на депресията, започнала в България през есента на 1929 г. и продължила до средата на 1935 г.
- ☛ В V глава *“Към гребена на вълната и надолу”* "Геула" е изследвана в периода 1935 – 1940 г. до навечерието на приемането на антисемитския закон *“За защита на нацията”* в България.
- ☛ VI глава *“1941”* представя "Геула" в условията на началното прилагане на извънредното антиеврейско законодателство в България.
- ☛ VII глава *“Във фалишивата реалност на революцията”* е банката е изследвана през периода 1943 г. - 1951 г.

Изследвани са систематично състоянието, представянето и промяната в:

- ☛ Административно-управленската структура и начинът на администриране банката.
- ☛ Структурата, характера, размера и източниците на операциите ѝ.
- ☛ Професионалната и доходна структура на членския ѝ състав.
- ☛ Характеристиката на счетоводната и контролна система, която използва.
- ☛ Ликвидността на банката.
- ☛ Начина на банкиране

Основни моменти в изследователските заключения

Банка "Геула" е институционална форма на финансова самоорганизация на евреите в България. Тя е националноопределяща банка за еврейското население в страната.

= 5,92 BgL (2004) и BgL 1 (1924 г.) = 0,22 BgL (2004 г.). Официално левът запазва неизменна стойността си към златото. Курсът към US \$ е променен през 1934 г. (след девалвацията на американския долар) и е 84,4 български лева за 1 американски долар, като има малки колебания около това равнище до 1945 г. Международния му обменен курс спрямо швейцарския франк спада през 1937 г. с 24% като запазва това ново равнище до 1945 г. По официални данни индексът на издръжката на живота нараства между 1939 и 1947 г. около 6 пъти. През 1947 г. е извършена парична обмяна, при която старите към новите левове се преизчисляват приблизително в съотношение 100:4.

Курсът на българският лев към американския долар е даден в приложението от слайдове.

"Геула" е създадена през март 1921 г. от евреите-ционисти, членове на организацията "Теодор Херцел" в София. Тя започва съществуването си като продължител на дейността на основано по-рано (1911 г.), но нефункциониращо еврейско кредитно дружество – "Юнион". По форма е кредитна кооперация – популярна банка, регистрирана по Закона за кооперативните сдружения в България. Активът на предшествувалото я дружество в размер от 50000 тогавашни лв.⁴ е разделен между бившите му членове под формата на дялове, с което е поставено началото на "Банка "Геула" – еврейско народно кооперативно дружество". В началото има само 48 членове. "Геула" е кредитна кооперация от типа Шулице-Делич, при която териториално-отрасловата районизация на кредитирането е трансформирана в национално-анклавна.

Мисията на "Геула" е да предоставя кредити на всички среди от еврейското население на базата на привлечените в нея средства от спестяванията на членовете ѝ, **без да използва самата тя кредити от вън** – само на основата на собствените му ресурси. Това е основата на нейната институционална и финансова независимост. Тя е чисто еврейска банка, която раздава кредит само на евреи, чиито източник са самите те.

Българската държавна администрация допуска до 1941 г. незаконосъобразеност на някои положения на устава на "Геула" със законодателството и не се намесва в работата на банката.

Управителните и контролните органи на "Геула" не получават възнаграждение за работата си, въпреки, че в устава е допуснато такова.

Според устава си, Банка "Геула" – еврейско народно кооперативно дружество", се основава за срок от 50 години, считано от 11 октомври 1911 г. – дата на утвърждаването му (т.е. на "Юнион") от Софийски окръжен съд. Седалището ѝ е в София.

Тя има за предмет на дейност осъществяването на всички видове банкови и кредитни услуги. Нейната цел, според член 5 от устава е "*набавянето на евтин и леснодостъпен кредит и развиване на спестовността.*" Към предмета на дейността ѝ са включени и осъществяването на доставки на стоки, откриването на производствени и търговски предприятия и др. С тези дейности обаче "Геула" не се занимава и се развива като чисто банково-кредитно сдружение.

Структурата на управлението на "Геула"

Общо събрание (*редовно и извънредно*), в което участвуват всички членове на дружеството. Неговите решения са задължителни за всички останали управителни органи и кооператорите. То решава всички въпроси с явно гласуване и мнозинство, като с тайно гласуване извършва само избора на Управителен и Контролен съвет. Общите редовни събрания биват свиквани от председателя на Управителния съвет след приключването на финансовата година на дружеството (31.XII.) не по-късно от м. март. Извънредните събрания

---

⁴ Около Euro 6 000 през стойността на златото.

се свикват по важни актуални проблеми “безотлагателно”, когато 1/10 от членовете на дружеството поискат това. Ако Управителния съвет не изпълни искането на членовете за свикване на извънредно общо събрание, то съдът опълномощава членовете, които са поискали свикването му да го свикат.

Управителен съвет. Той осъществява прякото управление на дружеството. Състои се от седем души. Членовете му се избират за срок от 3 години като чрез жребий през първата година от него излизат двама, през втората – още двама, а на третата напускат останалите трима. Излезлите членове са преизбираеми. С избора на УС от Общото събрание се избират и двама допълнителни членове с мандат от една година, които заместват излезлите чрез жребий в края на първата година до свикването на редовното Общо събрание. Управителният съвет представлява дружеството пред властите и пред трети лица. Той стопанисва и ръководи неговата дейност, капитали, имоти и предприятия. Той изработва правилник за управлението на фонда. Управителният съвет избира от състава си **председател**, който представлява дружеството и ръководи заседанията на Управителния съвет. Управителният съвет избира от членовете си и негов заместник, наричан **подпредседател**, както и **секретар**.

Контролът върху дейността на Управителния съвет се осъществява от **Контролен съвет** в състав от трима души, пряко избирани от Общото събрание чрез тайно гласуване. Те имат едногодишен мандат и са длъжни да проверяват поне веднъж на три месеца счетоводните документи и касата на “Геула”. При констатиране на нарушения Контролният съвет има право веднага да свика извънредно Общо събрание. Членовете на Контролният съвет имат право да присъствуват на заседанията на Управителния съвет и да взимат участие в тях, но се ползват само със съвещателен глас.

Според устава **Сконтовият комитет** ръководи текущите работи на банката. Състои се от трима души и един резервен член, заместващ евентуално отсъстващ редовен член. Мандатът на Сконтовия комитет е една година. Функциите му се определят от Управителния съвет

В управителната структура на банка “Геула” съгласно устава дълго време няма длъжност директор. Нейното ръководство се осъществява от посочените колективни органи. Ротацията на членовете на Управителния съвет на основата на случаен принцип не дава възможност за лобиране в него и насочване на дейността на банката в посока на индивидуални или групови интереси.

Капитали

Според устава на “Геула” нейните капитали са три вида:

Внесен,

Резервен и

Фонд за взаимно подпомагане и културни цели.

Внесенният капитал се образува от стойността на закупените дялове в дружеството.

Фондът се образува от ежегодни постъпления на 10% от чистата печалба и различни случайни постъпления.

Резервният капитал служи за покриване на загубите от операциите на дружеството. Той се образува от отнасяните по него всяка година проценти от чистата печалба (според устава – 20 % от чистата печалба), от случайни постъпления, неполучени дивиденди и други такива. Към него се отнася и неделимия остатък от печалбата след изплащането на дивидентите по дяловете.

Свободните средства на дружеството според Устава му се държат в текуща сметка в определени от Управителния съвет кредитни учреждения или в ценни книжа.

Резервният капитал и Фондът остават неделими при разтурването на кооперацията. С това постановление на устава се дава възможност след ликвидацията на дружеството да бъде създадено ново, по същия начин, по който от “Юнион” бива създадена “Геула”.

С чл. 54-а към “Геула” се създава и посмъртна каса, за учредяването на фонда на която банката внася 200 хил. лв. 5 прави ежегодни вноски от по 300 хил. лв. докато фонда на касата стане 5 мил. лв. Посмъртната каса е една от най-старите застрахователни форми, която по-късно “Геула” ще поиска да развие като истинска застрахователна структура.

Разпределение на печалбата

Според чл. 54. от устава разпределението на годишната печалба става така:

- ☛ 20% се отделят за Резервен капитал;
- ☛ 10% за Фонд за културни цели
- ☛ 7% - за възнаграждение на членовете на Управителния съвет, но не повече от 24 000 лв.; (не се дава)
- ☛ 2% - за възнаграждение на Контролния съвет;
- ☛ 10% за чиновническия персонал.
- ☛ за дивиденди се отделя 51% от годишната чиста печалба за разлика от положението в “Юнион”, в чийто устав за дивиденди се предвиждат 70% от нея.

Силно впечатление прави и факта, че управителните и контролните съвети не получават възнаграждение за работата си, въпреки, че в устава се предвижда такова. В това отношение е продължена традицията на “Юнион”, в чийто устав въобще не се предвижда възнаграждение на управителните изпълнителни органи. Само членовете на Сконтовия комитет на “Геула” получават “заседателни” за работата си в размер и по решение на Управителния съвет.

Дружествените дялове според устава на банката са поименни и **неопределени на брой**. Номиналната им стойност е фиксирана в устава – 100 лева. Те дават право на притежателите си на дивиденди и на участие в печалбите на дружеството. Прехвърлянето на дялове може да става само с разрешение на Управителния съвет. Всеки член трябва да притежава най-малко по един дял.

Уставът на Геула не е “типов”, по какъвто работят другите кредитни кооперации в България. По тази причина той не е и напълно законосъобразен. Противоречи на Закона за кооперативните сдружения от това време **неопределения брой дялове**, които могат да се закупуват от нея. В противоречие с изискванията на Закона за давността, действащ в България по това време е и **правото на Общото събрание да взема решение за нераздаване на дивиденди**, а за отнасянето им към дяловете на членовете за нефиксирано време (Забележка към чл.54) т. е. **да бъде реинвестирана печалбата ѝ**. Тези незаконосъобразности уставът на “Геула” допуска с цел създаване на възможност за увеличаването на собствените средства на банката, което е особено важно за цената на кредитите, които тя предоставя. Този устав на “Геула”, въпреки че не е одобряван от БЗКБ според изискванията на законодателството, е в сила до 1937 г. след което е допълнен с въвеждането на длъжността директор.

В началото “Геула” тръгва зле.

Още през 1922 г. тя имобилизира средствата си в големи заеми на братята Панижел. Тогава се разразява първият скандал в Банката.

Създателят на Банката Л. Коен смята, че набирането на средства за кредитораздаването ѝ трябва да стане най-вече чрез **“привличането на всички спестения на еврейското население само в “Геула”**, а привличането на спестяванията може да стане само чрез отпускане на заеми. *“Начин за намиране на средства аз намирам в увеличаването на капитала на “Геула”, а това най-вече би могло да стане сега. В тази голяма парична криза когато от никъде не може да се вземат пари, ние бихме могли твърде много да увеличим капитала си с отпускането на заеми. По този въпрос в последно време аз срещнах голяма опозиция от страна на другарите в Съвета.”*

Леон Коен успява да прокара мнението си и това става начин на работа на “Геула”.

Касова наличност и резерви

Характерно за работата ѝ е поддържането на ниска касова наличност и относително по-бавното увеличаване и по-нисък абсолютен размер на Резервния фонд.

“Геула” не държи резерви и в други банки и няма задължителни провизии, въпреки държавното изискване през 30-те години.

Кредита ѝ се основава на депозити по различни схеми на членовете на дружеството, голяма част от които са блокирани за минимум 5 г.

Когато през 30-те правителствата изискват поддържане на провизии “Геула” категорично се противопоставя. И те не са ѝ нужни. Тя е напълно ликвидна и всичките ѝ средства са на лице. Само за една година – 1923 - банката създава Фонд съмнителни вземания, който е ликвидиран. Така тя успява да увеличи размера на средствата, които ѝ носят доход.

През 1934 г. държавната администрация предприема законодателни мерки за консолидирането на банките в страната, за сливането на еврейските

популярни банки и задължително провизиране в размер на 25% от общата сума на влоговете. “Съюзът на еврейските кредитни кооперации "Геула"” оказва твърда съпротива както на правителственото решение за обединението с българските популярни банки, така и на провизирането, запазва самостоятелността си и принципите си на работа.

Ликвидност

Геула поддържа пълна ликвидност през цялото си съществуване, като този показател се влошава рязко след 1944 г. Например: Нередовният пласмент на "Геула", в отчета за 1932 г., която е кризисна за Банката възлиза на 944 929 лева просрочени и 1 536 520, 90 лв. съдебни вземания.

Общо това представлява 3,58% от раздадения кредит срещу 37% нередовен пласмент за популярните банки в страната общо за същата година. От ЗОДЗК⁵ през този период се ползват само петима длъжници на "Геула".

В работата си “Геула” се стреми да не прибегва до съдебно събиране на вземанията си. През съществуването си тя продава само две къщи, предоставени в залог на неин кредит.

Самата "Геула", започнала своето съществуване с отчайващо малко средства през 1935 г. притежава 150 млн. лв. влогове, раздала е 273 млн. лв. кредити и притежава 23 млн. лв. собствени средства. Това е увеличение на депозитите спрямо 1921 г. 342 пъти, на кредитите 1000 пъти, на собствения капитал 79 пъти.⁶

В годините на Депресията "Геула" се превръща в най-мощната концентрация на еврейски капитал в България и една от най-стабилните кредитни институции в България въобще. При това е напълно ликвидна.

Симетричност на операциите

От къде, колко и как взима и дава “Геула”?

Тя използва само привлечени средства на собствените си членове. Поддържа пълна симетрия между отделен вид депозити и даден вид кредити, както и особено важната пълна симетрия между рисковите групи на най-малките депозити и събираемостта/несъбираемостта на най-малките кредити.

Принципите на работа на "Геула",

провеждани неотклонно, включват следните основни положения:

1. Максимално концентриране на спестяванията на евреите по разнообразните схеми и преразпределението им чрез кредита.
2. Предоставяне на кредити, които стимулират стопанската дейност на членовете ѝ, от което нарастват печалбите им, а с това кредитните

---

⁵ Закон за облекчаване на длъжниците и заздравяване на кредита, който прехвърля лошите кредити към частните заемодатели в държавна “Погасителна каса”, а дава на банките в замяна държавно гарантирани книжа на Погасителната каса. Тези книжа могат да бъдат показвани в балансите на банките и по този начин да изглеждат ликвидни.

⁶ Най-мощната държавно-частна банка в България по това време (с 65% държавно участие) – “Банка български кредит” има по същото време собствени средства за 160 млн. лв. и кредити за 617 млн. лв.

възможности на банката. Получава се един *“достоеен кръг”* на взаимно придвижване към растеж между кредит – стопанска дейност – спестявания – кредит – спестявания, ключова роля на концентратор и преразпределител в който играе "Геула".

3. Пълна финансова и политическа независимост от външни финансови институции и държавата.
4. Индивидуализиране на кредита. (Обслужването на кредитите се прави на базата на нефиксирани вноски, според възможностите на кредитополучателя в рамките на определения срок. – нещо, което някои банки особено при овърдрафт започват да използват сега в България.)
5. Поддържане на пълна ликвидност чрез индивидуализирането на кредита и симетрията в дебитно-кредитните операции.
6. Симетричност на дебитно - кредитните операции. (От даден вид депозити се раздават даден вид кредити. В кризисна конюнктура размера на кредитите е равен на размера на капитала – първоначално и на депозитите – след увеличаването им и поради отдаването на капитала за строителството на Еврейския народен дом на площад Възраждане.

“Геула” и общата конюнктура

"Геула" показва систематично отклонение от средното равнище при банките от този тип в България и от общата финансова конюнктура в България, както и от световната финансова конюнктура.

- ☛ Тя няма кредити (дългове),
- ☛ Събираемостта на кредитите ѝ е поддържана постоянно около 98%, с което е винаги напълно ликвидна, докато дълговете при банките от този тип и нередовния им портфейл нарастват драматично през времето на кредитната експанзия в България 1926-1929 г. И особено в годините на Депресията от 30-те.
- ☛ В сянката на Депресията "Геула" бързо преминава към предпазлива кредитна политика.
- ☛ За кратко през 1929 г. Тя възприема линията да раздава кредит до размера на депозитите си, както през годините на следвоенната депресия. Поради обстоятелството, че вече е изградила стабилна система на набиране на депозити и на приток на спестявания в нея, тя разширява кредитирането си в Депресията като абсолютна сума ина глава от членовете ѝ.

Годините на Депресията са годините на нейния най-голям възход. Именно през Великата депресия тя се превръща в една от най-силните банки в България.

В годините на Депресията "Геула" постига увеличение на относителния си дял в общия кредитен пласмент на институциите от нейния вид - през 1933 и 1934 г., когато той достига до 3 % и 4 %, докато в края на 1929 г. е бил 1,92 %. "Геула", за разлика от системата на кредитните кооперации в България, не

преживява криза в общия смисъл. Дори напротив, тя увеличава значимостта си като кредитна институция.

Освен придържането към строги правила на банкиране причина за този успех е недопускането на държавна регламентация и намеса в работата ѝ.

Съюзът на еврейските кредитни кооперации

"Геула" стабилизира и част от еврейските популярни банки в България, като създава около себе си "Съюз на еврейските кредитни кооперации в България "Геула" през 1930 г. В него членуват 12 от общо 21 кредитни дружества от този тип в България. Вън от него остават еврейските кредитни дружества, основани от ложата Б'ней Брит и фондацията Джойнт.

Съюзените с "Геула" еврейски популярни банки са дребни структури в сравнение с "Геула", но обединението, което се осъществява между тях, прави "Съюзът "Геула" най-голямата концентрация на еврейски капитал в България. Собствените капитали на "Геула" формират до 65% от тези на Съюза, а депозитите ѝ – до 83%. Със създаването на Съюза в годините на Депресията "Геула" поставя основите на еврейската система от популярни банки в България.

При обединението си съюзените еврейски кредитни дружества имат 5775 членове, от които на "Геула" - 3217 индивидуални и 79 колективни (фирми) Това са кредитни дружества, съставени предимно от търговци – 42%, служители в частни фирми – 16%, с неопределени професии – 16%, 11% работници и домашна прислуга, 1% държавни служители и 3% свободни професии. От тях само 81 души са българи, като в "Геула" членовете са само евреи. Общо те разполагат с около 200 млн. лв. влогове.

Поради създаването на Съюза "Геула" се налагат организационни промени в управлението на банката. Геула се реструктурира в "Геула" – Централна" и "Геула" – Клон", въведени са длъжностите на директорите и променен устава, за да бъдат узаконени тези промени. Централата поема работата по Съюза, а Клона се осъществява банковите операции с индивидуалните клиенти.

Проектът за превръщането на "Геула" de facto в централна банка банка

Това е проект на Буби Ардити. През 1937 г. неговата идея се приема в "Геула". Идеята е Банката да се превърне de facto в банка – създател на пари чрез емисия на кредитни пари – купони, гарантирани от нея и валидни в рамките на еврейската общност около "Геула".

1. Проектира се създаването в нея на Отдел за емисия на вътрешно конвертируеми в рамките на еврейската общност около "Геула" купони с определен номинал и в рамките на определен за всеки кредит, с които членовете ѝ могат да купуват стоки помежду си. Така биха се увеличили на левовите спестявания в нея, биха намаляли левовите тегления и съответно би се увеличил на левовия ѝ кредит.
2. От тях се смята банката да реализира печалба от около 2-3%, подобно на сеньоража на Централната банка чрез който печели централната

(емисионната) банка при емитиране на банкноти, която да служи изключително за социални цели..

3. Тази система, в рамките на определени кредити се смята да бъде разширявана в търговията на едро и в производството.

Проектът за Стопански съвет и преобразуване на Посмъртната каса в Застрахователно дружество, учредяване на здравно - осигурителен и социален фонд и модернизация на стопанската дейност на евреите.

Проектът за Стопански съвет също е дело на Буби Ардити и е докладван пред Управителния съвет на 5. XII. 1938 г. Според Ардити, "Геула" е достигнала до такова положение, че е в състояние освен кредитната си дейност да развие и една по-целенасочена социална и благотворителна дейност.

Той предлага, част от печалбите, които "Геула" реализира от присъщата си работа да се върнат на кооператорите под формата на социални инициативи и благотворителност, но и на подготовка на кооператорите и клиентите за осъвършенстване на професиите им. За целта той предлага:

1. Към "Геула" да се създаде Застрахователно дружество като постепенно да се разшири съществуващата към нея посмъртна каса.
2. Да се учреди Болнична каса, която да осигурява лечението и грижите за болни членове на дружеството.
3. Да бъде построен летен почивен лагер за децата на членовете на банката.

Направена е констатацията, че евреите, въпреки, че пропорционално имат по-висок дял на заетост от другото население в занаятите, се занимават със стари занаяти и производства, а нямат почти никакво присъствие в новите браншове. Исак Аруети формулира целта "Геула" да постави началото на професионалната квалификация на младежите и то в нови браншове. За тази цел банката да сложи началото на трудови училища за създаване на квалифицирани работници и в новите браншове на производството.

За създаване на нови производства сред евреите "Геула" да започне да раздава стокови кредити.

1941: Законът за защита на нацията и "Геула"

В началото на септември 1939 г. , със започването на Втората световна война, започва масирано изтегляне на депозити от "Геула", поради паниката, обхванала еврейското население в страната. "Геула" обслужва без проблеми тегленията и когато става ясно, че България не влиза във войната, паниката отшумява и нормалната ѝ работа се възстановява. Но с оповестеното изявление на Министерския съвет за приемане на "Закон за защита на нацията" на 9 октомври 1940 г. започва ново изтегляне на влогове, които се изплащат от банката веднага, но процесът предизвиква затруднения в нея. В този момент държавно-частната "Банка български кредит" отпуска заем на "Геула" под условие, че парите бъдат използвани само за изплащане на влоговете.

Със "Закона за защита на нацията" "Геула" фактически престава да съществува в правния мир. Според чл. 27, т. "а" от закона, лицата от еврейски произход "... в дружества за кредит (не могат) да участвуват с

повече от 49 % капитал и гласове.”; т. “б” “не могат да бъдат на каквато и да е било ръководна служба.”

Българският свободен “Съюз на популярните банки” предприема кампания в национален мащаб за спасяването на спестяванията и възможностите за кредитиране на българските евреи чрез обединението на еврейските банки с български. Намира се банка, макар и в доста лошо състояние, която приема да се слее с "Геула" и достатъчно голяма, за да приеме капитала и хората ѝ, така че да се отговори на изискването на Закона. Вместо да бъде ликвидирана и средствата ѝ одържавени, "Геула" продължава да съществува като два автономни клона със свое счетоводство и на основата на собствените си методи, в рамките на обединилата се с нея на 16. II. 1941 г. Ючбунарска популярна банка. И след влизането на ЗЗН в сила, нито една еврейска банка не е ликвидирана, благодарение на солидарността, проявена от българските свободни банкови среди. Съюзът на еврейските кредитни кооперации "Геула" престава да съществува, но са запазени спестяванията на българските евреи (не е допуснато тяхното конфискуване), както е продължено кредитирането им.

1943

През 1943 г.⁷ са заличени евреите – членове на Ючбунарската банка на брой 3932 души. Управата на Ючбунарската банка обаче им дава възможност за изтегляне на депозитите им, еврейският дялов капитал не е ликвидирани и не са продадени имуществата на "Геула".

Във фалшивата реалност на революцията

След отмяната на изключителното законодателство срещу евреите през 1944 г., евреите са възстановени като членове на стопанските предприятия, в които са участвували преди. На 09.04.1947 г. и "Геула" е възстановена като самостоятелна банкова структура. Но нейното възстановяване е свързано с целите на комунистическата власт за изграждане на планова икономика.. "Геула" напълно губи чертите си на свободна банкова еврейска институция и стила си на работа.

При новите условия новата "Геула" е принудена:

- * да приеме типовия устав на популярните банки, съставен от БЗКБ. След вливането на другите еврейски банки тя има общо 5 762 члена
- * По силата на разпорежданите на закона "Геула" (както и всички популярни банки) може да работи само с делегираните ѝ от БНБ права в режим и размер, определен и контролиран от нея.

---

⁷ На 01.03. 1941 г. България влиза във войната на страната на Германия. Зачистването е извършено по силата на специални извънредни закони за “уреждане на еврейския въпрос и свързаните с него въпроси” от 02. 03. 1943 г. за “депортирането на българските евреи в Германия” и от 21.05. 1943 г. за изселване на софийските евреи в провинцията. Българското общество не допуска депортирането на българските евреи в концентрационните лагери в Германия. Софийските евреи са преселени от столицата в провинцията и животът им е запазен. България е единствената държава, в която броят на еврейското население през годините на Втората световна война се увеличава.

- ☛ Поради така настъпилите промени в кредитната организация на страната "Геула" е включена в системата на контрола на Централното управление на БНБ.
- ☛ Според изискванията на Централното управление на БНБ през 1948 г. тя има право да пласира 65 % от капитала си в кредит, а 35% да държи за гаранция на влоговете си при БНБ.
- ☛ За всички кредити, които отпуска трябва да иска разрешение от Централното управление на БНБ.
- ☛ Условието по кредитирането от нея също се определят от ЦУ на БНБ.
- ☛ При това положение старата система на "Геула" въобще не може да съществува.

"Геула" е в незавидно състояние.

- ☛ Кредитният пласмент е силно намален в сравнение с 1940 г. и дори спрямо състоянието до края на 1941 г. в клоновете на Ючбунарската банка, представляващи бившата "Геула". Това показва и силното намаление на кредита за еврейското население в годините на войната и непосредствено след нея.
- ☛ Влоговете, силата на "Геула" и основата за широката ѝ и здрава кредитна работа са значително спаднали като сума след 1941 г. Онази средна класа от еврейско население, която "Геула" издигаше и поддържаше с толкова усилия от средите на бедното еврейство вече е спомен.
- ☛ Нередовният пласмент е около 1/3 от общия пласмент в кредити, което е нещо нечувано за нея.
- ☛ Значителният дял на ценните книжа идва от участието ѝ в Държавния погасителен заем от 1947 г.
- ☛ Разполагаемите средства, (т.е. гаранции на влогове в БНБ, свободни средства, също в БНБ и каса), в огромната си част блокираните по гаранция на влоговете суми, и с които оперира БНБ, са 44 % в средата на 1948 г. и нарастват на 47 % от актива в края на 1948 г..
- ☛ Така "Геула" дава половината от всичките си капитали, свои и привлечени, на държавата. С останалата половина кредитира по усмотрение на държавата предприятия и частни лица. По този начин кредитният пласмен намалява непрекъснато като дял в актива ѝ. Най-сетне тя е обсебена от държавата, нещо, което не можаха да направят толкова държавни администрации по-рано.

Ревизионният акт⁸, съставен към 31. XII. 1948 обаче обявява нередовния портфейл за голям и заключава, че това състояние е необичайно за банката. Сто

---

⁸ За периода от 24. IV. 1947 г. до 31. XII. 1948 г. на "Геула" са съставени два ревизионни акта от ЦУ на БНБ. За 20 години от непрекъснатото ѝ съществуване преди 1941 г. са правени две ревизии от БЦКБ и БЗКБ. Това показва строгия и непосредствен контрол на държавата, под който е поставена. Не може да се отмени и факта, че ревизиите от 1948 г. са крайно немарливо направени и съдържат погрешни изчисления. Така например неправилно е посочван размера на влоговете, на някои кредити и пр. Тук представените данни са преизчислявани, въз основа на преработване и сравняване на сведенията.

процента от кредита ѝ в индустриални предприятия е нередовен. Дори кредитите, раздадени на търговски предприятия са 13% нередовни.

Личните кредити, най-важни в работата ѝ преди 1941 г., заедно със съдебните вземания са едва 13% от общия кредитен пласмент.

Прави впечатление, че и от останалите ѝ след вноските в БНБ и държавния заем средства "Геула" кредитира и индустриални предприятия (при сто процента нередовен пласмент в тях).

От началото на 1948 г. обаче влоговете започват да намаляват

Източниците ѝ претърпяват изменение като произход и структура. Основна роля в тях започват да играят сметки за плащане на ТКЗС, текущи сметки на обществени предприятия, учреждения, въобще източник произтичащ от държавата като главен собственик и преразпределител на средства и съответно на нейните структури

Увеличението при собствените средства идва от нарастването на фондовете, от които три амортизационни, въведени според новите изисквания. Иначе дяловият капитал поради изселванията намалява. Ако през 1949 г. е бил 14 450 000 лв., то в края на 1950 г. намалява на 13 129 100 лв. В това отношение тя се връща около равнището от 1933 г. Влоговете от 82 % от актива през 1948 г. намаляват на 24 %.

Дългогодишният опитен касиер М. Кало пък е наказан, защото без да знае, че това ще бъде чуто не където трябва, гласно се възмушава, че банката е започнала да дава кредити на *"хора, които не излизат от кръчмите"*.

Огромно впечатление правят данните за професионалното разпределение на членовете на "Геула". Докато през 1939 г. само 3 % от членовете са "без определена професия" през 1950 г. такива са 55% от тях. Това е драстична промяна, която говори, че членовете на "Геула" не са могли да намерят своето място в новата икономическа система на страната. Относителният дял на пенсионерите също се е увеличил.

Драстично е спаднал дялът на търговците, индустриалците – предприемачи са изчезнали като група. Упаднало е онова производително, предприемаческо - индустриално, търговско и занаятчийско съсловие, давало силата на "Геула", не могло да се "приобщи" към новите условия. То е богатството на пазарната икономика, но е недопустимо в социалистическата, защото тя изключва свободата на размяната, стопанския индивидуализъм и частното предприемачество. Те са създаващите "постоянно и непрекъснато капитализъм".

През 1950 г. "Геула" има индивидуални членове, от които 65 % са без определена професия, пенсионери и домакини.

- * Държавата присвоява фактически половината от капиталите ѝ.
- * Забранено ѝ е да кредитира "капиталистически предприятия", което в същност ѝ забранява да кредитира членовете си.

В резултат на всичко това и със създаването на държавата Израел през 1948 г., започва емиграция на евреите от България. От 3987 души в края на 1939 г. членовете на "Геула" намаляват в края на 1950 г. на 2609. Променя се професионалната структура на членския ѝ състав.

Напълно загубила облика си от преди края на 1939 г., "Геула" е национализирана през 1951 г. заедно с всички останали популярни банки в България.

Осемдесет години след основаването на "Геула" и половин век след второто ѝ ликвидиране като самостоятелна структура в България отново има, макар и скромна спестовно - кредитна институция, носеща името на основаната през 1921 г. Банка "Геула". Малко са институционалните традиции с толкова продължително присъствие в историята на българския кредит. Няма ги много други банки, плод на нетрайна стопанска конюнктура, ограничени интереси или също тъй нетрайна държавна политика. Това допълнително подчертава значимостта на традицията, създадена с "Геула" във финансова история на българските евреи и на българското пазарно стопанство, както и факта, че тя е била изградена и е работила през по-голямата част от съществуването си върху онези национални и общи финансови принципи, които мерят сили с времето. Това е така, защото "капитализмът", който е създал и който е създавала "Геула" е вечен, неунищожим и неразрушим икономически ред, в който само има различни стилове. Тя принадлежи на либералния му, еволюционен стил и нейната история се оказва белег на присъствието му в българската банкова, а и обществено-икономическа история, както и ни показва истинското му лице, за да различаваме фалшивите.

За използването на някои методи от икономическата и счетоводната теория при обяснението на феномена “Геула”

1. Пример за приложение на счетоводния анализ

Случаят “Майер и Афталион” или “моралната криза” в “Геула” от 1932/3 г.

Както беше разкрито по-горе, още през 1926 г. по решение на Сконтовия комитет и първоначално без да има одобрение от Управителния съвет “Геула” прави влог в Банка за иностранна търговия - “Банкомет”, дъщерна на банка “Майер & Афталион” с централа в Букурещ. Влогът първоначално е бил от **250 000 лв.** Това става, въпреки, че е било известно (или може би точно защото е било известно), че централата “Майер & Афталион” в Букурещ изпитва затруднения. Влагането на суми в “Банкомет” обаче продължава. Не е съществувала никаква реална нужда от вложения специално в тази банка, тъй като и БЦКБ и СПБ са давали необходимата сигурност и достатъчен лихвен процент на влоговете.

“Майер & Афталион” е банка, оперираща в България още от времето на Първата световна война и занимаваща с международни операции с валута и ценни книжа в значителни размери. През 1920 г. също намираме архивно сведение за посреднически операции, осъществявани от нея по разплащания между Креди Сюиз Франсез от Женева, Гаранти Тръст от Ню Йорк, Сосиете Банк Сюиз от Женева, БНБ и частни чуждестранни лица в България. Явно, основната ѝ дейност е била свързана с посредничество в многостранни разплащания в България. За разплащанията на чуждестранните лица и банки в България са били нужни левове, които “Майер & Афталион” купувала за тяхна сметка чрез българските си клонове и искала разрешение за операциите си от Централата на девизите или БНБ. При затегнатия левов външнотърговски режим от **1926 г.**, в ситуация на почти пълно прекъсване на девизния сток на БНБ, “влогът” в креацията на “Майер & Афталион” – Българска банка за иностранна търговия “Банкомет” в София от страна на “Геула” може да се разглежда като помощ от “Геула” за осъществяване на характерните за “Майер & Афталион” посреднически разплащателни операции, като явно последната е била изключително затруднена през тази година да намери нужното количество левове другаде. Но този “влог” не само, че не бива ликвидирен, но през 1931 г. рязко нараства и сделките с “Банкомет” се прикриват по балансите на “Геула”. Това означава само едно – че “Геула” е участвувала в операциите на “Майер & Афталион” чрез свои средства, помагайки на затруднената банка и, естествено е получавала приходи от това. Прикривала е тези сделки по баланса, защото от законова гледна точка не е имала право да ги осъществява. Проблемът “избухва” през 1932 г. поради отново настъпилото и още по-драстично затягане на валутния режим в България и неизбежните затруднения на “Майер& Афталион” в посредническата ѝ дейност.

Всъщност, ако се позовем на няколко сметки, които най-вероятно отразяват сделките с ББИТ, **още в края на 1931 г.** е увеличен влога в ББИТ на **13 994 444 лв.** от сумата **4 755 180 лв.** в края на **1930 г.**

Политиката на държавата за запазване на външната стойност на лева след септември 1931 г. довежда до забраната да бъдат кредитирани в левове чуждестранни банки и фирми от местни такива, наред с другите ограничителни мерки и със сигурност до още по-голяма невъзможност да бъдат намирани нужните количества левове за операциите на "Майер & Афталион".

Изходът е бил увеличаване "влога" на "Геула" и дори купуване на каса от "Майер & Афталион" за 500 хил. вместо за 100 хил. лв, колкото е била пазарната цена на такава каса.

С тези си действия управата на "Геула" не е накърнила нито интересите на членовете синито е навредила на стойността на лева. Напротив, в условията на валутен режим, целящ запазване единствено външната стойност на лева и водещ до намаляване притока на нужната чужда валута в страната, сделката с "Майер & Афталион" е могла само да донесе известно количество камбио на България и да съдейства за облекчаване на паричния пазар. Възможно е дори да е осъществявана със знанието на съответните държавни органи, тъй като въпреки че тя става известна на ревизорите на БЦКБ не е търсена никаква отговорност в последствие на управителните органи нито на "Геула", нито на "Майер & Афталион". През 1939 г. членовете на управителния, сконтовия и контролния съвети на "Геула" *"Много обстойно отхвърлят обвиненията на ревизията (на БЗКБ от 1938 г) по въпроса за Българска банка за иностранна търговия"*, която обвинява управителните съвети, че са причинили загуби на "Геула" със сделките с нея.

През 1931 г. централата "Майер & Афталион" в Букурещ спира плащанията. Фактът става известен на Управителния съвет на "Геула" от румънската преса. Е. Бенмайор и Й. Герон предупреждават, че влога на "Геула" в "Банкомет" трябва да се ликвидира. Въпреки това "Геула" не ликвидира влога си там.. Освен това "Геула" купува от "Банкомет" една желязна банкова каса марка "Панцер" за 500 000 лв. вместо за 100 000 лв., колкото е действителната ѝ пазарна цена. Така сумата вложена от "Геула" в "Майер & Афталион" през 1932 г. възлиза съвкупно на 14 400 000 лв. С толкова, колкото е сумата по сделката с "Банкомет" е намален кредитния портфейл на "Геула" през 1932 г. в сравнение с 1931 г., което се получава при уравнението на счетоводните сметки.

Ревизорът на БЗКБ, ревизирал "Геула" през 1938 г. установява че в самия отчет на "Геула" за 1932 г. сумите в "Банкомет" не са минати по счетоводството, а са прикрити в сметката "Платени лихви по влогове" и други.

Сумите, вложени в "Банкомет" едва ли са действителни загуби за "Геула", като се има пред вид строгия стил на управление на банката. Това най-вероятно са средства, с които тя участва в работата на "Майер & Афталион", но прикривани в отчетите и при временни затруднения на "Майер & Афталион".

Отговорът на членовете на "Геула" на тези тайни операции " идва на следващата 1933 г. - и той е изтегляне на влогове.

1. Пример за приложение на микроикономическата теория.

"Геула" е създадена с цел евтин и леснодостъпен кредит. Всъщност кредита ѝ е леснодостъпен, но не и евтин – напротив тя държи по-високи лихвени проценти по кредитите си.

Освен това – неведнъж Леон Коен казва “Ние сме банка, а не благотворително дружество”. Как да разберем по сигурен начин дали е имало преразпределение на средствата за кредитораздаване в “Геула” между отделните групи вложители и притежатели на дялов капитал? Ако използваме Кривата на Лоренц можем да направим следните изводи:

Секторът на редовните и нередовни кредити е по-голям от този на депозитите. Следователно преразпределение има и то е от големите към малките притежатели на дялове и депозити.

Но от друга страна най-строго са били държани в погашенията на кредита най-дребните кредитополучатели от групи **A** и **B** като при тях депозити – лоши кредити са напълно пропорционални 1:1:1. Това са хора, които не биха могли да намерят кредит никъде – и не са намирали – както казва Леон Коен – неподлежащи на кредитиране, но са го получавали при “Геула”. Това е от голямо значение за стопанското стабилизиране на бедните софийски евреи, които са дребни и амбулантни търговци, на които кредит за оборотни средства е жизнено необходим. От тях като депозитори не е взимано, за да се дава на друга група – напротив – взимано е от другите групи, за да им се дава кредит. Кривата показва, че от най-горните две групи е взимано, за да се дава на най-долните две и е запазван пълен вътрешногрупов баланс и симетрия между сумата и разпределението по групи на депозити-нередовни-редовни кредити. И най-вече – методично и целенасочено е създавана средна класа.

3. Пример за приложението на неоинституционалния анализ

Според виждането на Д. Норт, институциите съществуват, за да намалят неопределеността на човешките взаимоотношения, а транзакционните разходи отразяват неопределеността на средата. Всъщност “Геула” създава стопанска сигурност за евреите спрямо околната среда.

По определението на Норт, транзакционна издръжка (разходи) се състои от: нетните печалби от размяната = общите печалби (както се изчисляват в класическия модел на Валрас) – разходите по измерване – разходите по постигане на споразумение – загубите по несъвършения надзор като общите печалби T_{π} са равни на разликата между общите приходи TR и общите разходи

$$T_{\pi} = TR - TC$$

TC .

Структура на издръжките на “Геула” до 1939 – 1941/3 г.:

I. Транзакционни издръжки:

1. Информационна издръжка - разходите по измерването на полезните свойства на стоки и услуги, които имат парична оценка + променящите се характеристики на функциониране на агентите.

Това са разходи по гаранциите на кредитите, които са повечето под поръчителство. Полезните свойства на депозитите, от които “Геула” единствено произвежда кредити не се нуждаят от измерване поне докато не станат обременяващи печалбите с твърде голяма лихва. Тогава “Геула” гледа да се освободи от тях. Що се отнася до променящите се характеристики на агентите,

то тази информационна издръжка за компактното и добре познаващо се софийско еврейство, членуващо в “Геула” е по-ниска, отколкото за други банки, особено не-кооперативни.

2. Издръжка на воденето на преговори (по постигане на споразумение). Тя също е минимална с оглед на кредитните нужди на “некредитилитетното” еврейско население, което основно членува в “Геула”.

3. Издръжка по спецификацията и защитата на правата на собственост – разходи за съд, арбитраж, държавните органи, загуба на ресурси по възстановяване на нарушени права, загуби от лоша спецификация и ненадеждна защита, загуби за поддържане в обществото (еврейската общност) на консесусна идеология – Тя е минимизирана от съблюдаването на неформалните и етическите норми на общността, от ликвидността на кредитния портфейл, която се поддържа близо до 100% и избягването на разрешаване на възникнали проблеми чрез съда. Управителния съвет полага постоянни усилия за непревръщането на вземанията в съдебни. За цялата си история “Геула” е продала само две къщи. При “моралната криза” от 1932/3 г., която преживява “Геула” именно загубите по постигане на консенсусна идеология са високи.

4. Издръжка на опортюнистическото поведение. Такава няма до социализма. Лоялността на огромната част от членовете и персонала е безусловна. Появява се при социализма – изчезване на предмети от банката, раздаване на кредити на “хора, които не излизат от кръчмите” и уволнение на персонал, който не одобрява това.

II. Трансформационна издръжка

Издръжка по трансформацията на физическите свойства на продукцията в процеса на използване на факторите на производство. Тук тя е издръжка по превръщането на спестяванията в кредити, защото “Геула” не използва външно финансиране. Така тя също е минимизирана в “Геула”.

III. Организационна издръжка

По обезпечаването на контрола и разпределението на ресурсите в организацията и по минимизация на опортюнистическото поведение. Религиозният принцип “*Не взимай лихва от брата си!*” трансформиран в безплатното управление на банката от Управителния съвет, обвързването на заплащането на Сконтския съвет и другите оперативни органи с чистата печалба на банката. Така организационната издръжка е възможно най-ниската.

Схема на основните типове институции, действащи в “Геула”

Вид власт	Вид принуда	Пример/феномен в общността около “Геула”	Тип институция
1. Договор	Самопринуждение	Система от малки фирми, които трябва да оцеляват на пазара чрез “Геула”, изключвайки специална /държавна закрила.	Вътрешен 1
2. Етически правила	Самоангажиране	Страх от загуба на персонално доверие.	Вътрешен 2
3. Обичаи	През неформалния	Страх от загуба на репутация и	Вътрешен 3

	(неорганизиран) контрол на общността	отстраняване от общността.	
4. Права на частна собственост	Организирана частна принуда	Система на взаимна обвързаност чрез кооперативната форма на организация и чрез кредита към фирмите, посредством които те оцеляват.	Вътрешен 4
5. Държавно законодателство	Организирана държавна принуда	Закони и съд	Външен 1

Успехът на “Геула” е безусловно в действието на Договора, основан на самопринудата в условията на пазара. Ако това такъв липсва или не се спазват правилата му от универсална етическа гледна точка, външният регулатор – държавната принуда чрез законите и съда, не може да бъде компенсаторен механизъм. Ако липсва този Договор, цялата останала схема се превръща в схема на една обикновена мафия, пред която е безпомощна и безполезна организираната държавна принуда. По-скоро държавната власт би се превърнала в обслужваща мафията структура, отколкото да премахне мафиотската структура.

5. Защо “Геула” става голяма?

Отговор чрез пример на Роналд Коуз.

Защо фирмата става голяма или малка:

1. Фирмата става голяма чрез допълнителни транзакции, организирани от предприемача и
2. Фирмата става малка, ако тя изостави организирането на транзакции.

Въпросът, който възниква е: възможно ли е да изучим силите, които определят размера на фирмата. Защо предприемачът (банкерът) организира една транзакция повече или една транзакция по-малко?

При други равни условия, фирмите ще имат тенденция към разширение при:

- по-ниска цена на организацията и снижаване на тази организационна цена чрез увеличаване на ръста ѝ с нарастването на организираните транзакции.
- намаляване на възможностите предприемача да допуска грешки и намаляване на ръста на грешките с нарастването на организираните транзакции.
- по-голямо намаляване (или по-малко покачване) в цените на предлагане при факторите на производство от фирми с по-голям мащаб.

Както установихме, “Геула” има по-ниска организационна издръжка от общия случай и следвайки своя стил на работа не допуска инфилтриране на грешките на държавната политика в дейността си.

Нека си представим, следвайки фон Тюнен и Коуз, че има град – потребителски център и че различни производства (видове кредити) са разположени около него като централна точка последователно.

A, *B* и *C* са различните видове кредити – продукти от дейността на банката.

Да си представим банкер, който започва контролирането на пазарните транзакции от точката *X* в сектор *B*. Ако той разпространи дейността си върху целия сектор *B*, разходите по организацията нарастват докато в някоя точка те станат равни на тези на друг вид кредит, който е в най-близко съседство. Ако фирмата се разширява, то това следователно ще я доведе от тази точка (*x*) до включването на повече от един вид кредити (*A* и *C* и дори *D*)

За да определим размера на фирмата, ние трябва да вземем пред вид пазарните разходи (това са разходите за използването на пазарния механизъм, според откритието на Роналд Коуз) и разходите за организирането на различни производства на кредити и след това ние можем да определим колко продукта (видове кредити) ще бъдат произвеждани от всяка фирма и колко от всеки от тях ще бъде произвеждано.

Първоначално “Геула” започва да раздава кредити срещу поръчителство, базирани на спестовните влогове – точка *x* в сектор *B*.

Овладейвайки този сектор (*B*), започва да развива кредити по текущи сметки и счонто – сектор *A*.

Достигайки границата, в която разходите по организацията на тези кредити нарастват, докато в някоя точка те станат равни на тези на друг вид кредит – *ипотеките* – тя започва да раздава ипотечни кредити.

В крайна сметка “Геула” стига и до абсолютния център обединявайки около себе си еднакви с нея по идеология, имуществена структура на членовете и етническа принадлежност банки – тя разработва план за превръщането си де факто в *централна банка*. Без да успее да стане (поради външни обстоятелства) емисионна банка, тя е “банкер на банките” от своя Съюз.